

Andrzej Kowalczyk

SZLAKI WINA – NOWA FORMA AKTYWIZACJI TURYSTYCZNEJ OBSZARÓW WIEJSKICH

Wprowadzenie

W opinii autorów zajmujących się tzw. turystyką winiarską (ang. *wine tourism*, inaczej turystyka enologiczna lub enoturystyka) już w czasach starożytnych (Grecja, Rzym) wino było istotnym czynnikiem przyciągającym podróżujących (Hall i in. 2002a). Podobnie było w okresie wypraw zwanych Grand Tour (od XVII do XIX w.), kiedy to wielu turystów odwiedzających Francję lub Półwysep Apeniński chętnie zatrzymywało się w winiarniach, zwiedzało winnice i piwnice z winem, uczestniczyło w obrzędach związanych z uprawą winorośli, winobranii itp. Jednak dopiero w latach dwudziestych XX w. w Niemczech pojawiło się zjawisko zwane *Weinlebrpfad*, co można rozumieć jako związane z uprawą, produkcją i konsumpcją wina ścieżki edukacyjne, które z czasem zaczęły być określane mianem *Weinstrassen* (Hall i in. 2002a, 2). W latach siedemdziesiątych już we wszystkich 11 regionach winiarskich RFN były wytyczone szlaki wina, a niektóre z nich każdego roku odwiedzało po kilkaset tysięcy turystów. Z czasem podobne trasy – zwane w literaturze przedmiotu *wine route* – zaczęły powstawać we Francji, Włoszech, Hiszpanii, Austrii, Portugalii, Szwajcarii, Izraelu, USA, Kanadzie, Argentynie, Australii, Nowej Zelandii i RPA, a w latach dziewięćdziesiątych również w Czechach, Macedonii i na Węgrzech.

W Europie turystyka winiarska jest popularna zwłaszcza w krajach o wysoko rozwiniętej kulturze produkcji i picia wina (kraje południowej Europy, Niemcy), jednak w ostatnich latach zdobywa ona coraz większe uznanie również w innych państwach, np. w Wielkiej Brytanii czy Holandii.

Rosnąca moda na picie wina (często zamiast piwa, whisky czy ginu) sprawiła, że w ciągu ostatnich kilkunastu lat bardzo ważnymi obszarami turystyki winiarskiej stały się USA, Kanada, Australia i Nowa Zelandia. Przeprowadzone w Australii badania (Cambourne, Macionis 2002, 86) wykazały, że głównymi motywami uprawiania *wine tourism* są czynniki związane z:

- samym winem (próbowanie wina, jego smakowanie, kupowanie),
- wydarzeniami i tradycjami dotyczącymi winiarstwa,
- przebywaniem podczas spędzania wolnego czasu ze znajomymi,

- chęcią odwiedzania terenów wiejskich, w tym również winnic,
- chęcią spotkania z producentami wina,
- dążeniem do poszerzania wiedzy na temat wina, jego produkcji itp.,
- poznawaniem miejscowej kuchni, organizowaniem pikników w rejonach uprawy winorośli i produkcji wina,
- zwiedzaniem zakładów, w których jest wytwarzane wino,
- zwiedzaniem innych atrakcji turystycznych i uprawianiem innych form turystyki,
- rozrywką.

Niektórzy autorzy (Hall i in. 2002b) podkreślają ścisły związek turystyki winiarskiej z rozwojem regionalnym i lokalnym. Nawiązując do stwierdzenia E. Relpha, iż warunkiem istnienia turystyki jest zróżnicowanie przestrzeni (miejsc), zauważają oni, że wino jest obecnie jednym z niewielu już towarów, które mają nazwy uwzględniające geograficzne miejsce pochodzenia. Tym samym według C.M. Halla i in. (2002b) zachodzą silne związki między rozmieszczeniem obszarów uprawy winorośli i produkcji wina (regionami winiarskimi), a rozwojem na nich turystyki winiarskiej, która z kolei ma wpływ nie tylko na rozwój miejscowej gospodarki, ale również na podtrzymywanie u mieszkańców świadomości o odrębności geograficzno-kulturowej danego miejsca (poprzez dążenie do zachowania specyficznego krajobrazu kulturowego¹, utrzymywanie tradycji związanych z uprawą, produkcją, handlem i konsumpcją wina itp.). W tym miejscu należy zauważyć, że niektórzy wprowadzają nawet termin „*winescape*”, aczkolwiek jest on nieco inaczej rozumiany niż krajobraz kulturowy terenów, na których jest uprawiana winorośl. Autor tego określenia – D.J. Telfer (2002, 254) – definiuje termin „*winescape*” jako wyjątkowy krajobraz rolniczy (ang. *unique agricultural landscape*), na który składają się trzy elementy: (1) winnice, (2) działania związane z uprawą i zbieraniem winorośli oraz przetwarzaniem winogron, jak również (3) miejsca produkcji wina i jego przechowywania.

1. Koncepcja szlaków wina

Niektórzy autorzy (np. G. Johnson) traktują turystykę winiarską jedynie jako odwiedzanie w celach rekreacyjnych winnic (*vineyards*) i miejsc produkcji wina (*winneries*) oraz uczestniczenie w uroczystościach związanych z winem (*wine festivals* i *wine shows*) (za Hall i in. 2002a, 5). Jednak termin *wine tourism* jest również rozumiany, jako rodzaj turystyki, której głównymi motywami jest odwiedzanie winnic i miejsc produkcji wina oraz uczestniczenie w uroczystościach związanych z winem w celu jego degustacji i/lub w celu poznawania regionów winiarskich (Hall i in. 2002a, 3). Porównując przytoczone definicje, o ile w pierwszej turystyka winiarska mieści się w turystyce rekreacyjnej (Przeclawski 1979, 44), o tyle definicja C.M. Halla i in. (2002a) dopuszcza iż *wine tourism* jest jedną z form szeroko

¹ Specyfika krajobrazu kulturowego regionów o długich tradycjach w uprawie winorośli została szeroko omówiona w pracy H. J. de Blija (1983).

rozumianej turystyki poznawczej, która według K. Przeclawskiego (1979, 56-57) jest związana z motywami – poznania przyrody, poznania kultury (historycznej lub współczesnej) oraz poznania życia społecznego.

Na podstawie literatury przedmiotu można stwierdzić, że traktowanie odwiedzania regionów uprawy winorośli i produkcji wina ze względów rekreacyjno-konsumpcyjnych jest charakterystyczne dla USA, Australii, Kanady i Nowej Zelandii, natomiast w Europie istotne znaczenie ma spostrzeganie *wine tourism* jako jednej z form turystyki kulturowej. Np. spośród 1552 turystów objętych badaniami w stanie Victoria (Australia), najczęściej stwierdziło, iż uprawia turystykę winiarską ze względu na możliwość degustacji różnych win. Na drugim miejscu podano możliwość dokonania zakupów. Na dalszych miejscach wymieniano możliwość spędzenia wolnego czasu z rodziną i znajomymi, poszerzanie wiedzy, możliwość zapoznania się z miejscową kuchnią, zwiedzanie miejsc produkcji wina i spotkanie z jego producentami, jak również względy rozrywkowe (Mitchell i in. 2002, 127).

Z kolei badania przeprowadzone we Francji wykazały, że głównym czynnikiem przyciągającym turystów na tereny znane z uprawy winorośli i produkcji wina była bardzo często chęć zwiedzania zabytków, poznania historii itp., co zadeklarowało aż 80% badanych (Frochot 2002). Natomiast 60% turystów francuskich wypoczywających we własnym kraju wybiera miejsce wypoczynku biorąc pod uwagę lokalną kuchnię i wino (Daniel 1994)².

Przykładem występowania ścisłych związków między *wine tourism* a turystyką kulturalną może być Portugalia, gdzie w leżącym na południe od rzeki Duero regionie Sierra da Nave wytyczono trasę turystyczną wzdłuż szosy No. 226 (Lamego – Momimenta da Beira – Sernancelhe), która nosi nazwę Droga Win Cysterskich (*Rota das vinhas de Cister*). Podróżujący nią turyści mają możliwość nie tylko odwiedzenia kilku winnic i gospód oferujących wino i potrawy miejscowej kuchni, ale przede wszystkim zobaczenia zabytkowych klasztorów i kościołów romańskich (XII w.) w Tarouca, Tabosa, Salzedas, Sernancelhe i Tabuaço; jak również odwiedzenia wsi, w których zachowało się tradycyjne rzemiosło (garncarstwo, wyplatanie koszy) (*Rota das vinhas de cister*, Gabinete Rota das Vinhas de Cister, Momimenta da Beira, bez roku wydania).

Podobny charakter mają szlaki wina wytyczone w prowincji Logroño (region Aragonia, Hiszpania). W regionie tym są trzy trasy dla osób zainteresowanych winiarstwem, przy których są nie tylko liczne *bodegas* (winiarnie, 73 spośród nich mają specjalną ofertę dla turystów), ale również zabytkowe kościoły, zamki, ruiny z czasów rzymskich, jak również uzdrowisko Arnedillo. Jednocześnie osoby interesujące się produkcją i historią winiarstwa mają możliwość odwiedzenia założonego w 1991 r. w Haro muzeum (*Estación enológica y museo del vino*), z bogatą ekspozycją poświęconą

² Jak podają B. Camboune i in. (2002) np. niektóre winnice i miejsca produkcji wina (*chateaux*) w regionie Bordeaux rocznie odwiedza 70 000 turystów, a piwnice La Reine Pédauque w Beaune (Burgundia) odwiedziło w 1997 r. aż 130 000 turystów. Ci sami autorzy podkreślają, że turystyka związana z odwiedzaniem miejsc produkcji wina jest we Francji coraz bardziej popularna i np. w sezonie 1995/1996 zanotowała wzrost o 8,8% (podczas, gdy cały ruch turystyczny we Francji zwiększył się w tym czasie o 2,2%).

m.in. warunkom geologicznym i klimatycznym ważnym dla uprawy winorośli, różnym odmianom winorośli oraz technologii produkcji wina. Zostało ono zorganizowane przy założonej jeszcze w 1907 r. szkole winiarskiej (*Escuelas Enológicas*). Ponieważ miejscowe władze samorządowe już na początku lat 80. uznały uprawę winorośli i produkcję wina za priorytetowe dla rolnictwa regionu, w 1983 r. szkoła została przez nie przejęta i stopniowo przekształcona w centrum edukacji turystyczno-winiarskiej (*Rutas del Vino de La Rioja*, Gobierno de La Rioja, Logroño, bez roku wydania).

Na podstawie przytoczonych przykładów można wyróżnić dwa zasadnicze modele turystyki winiarskiej: (1) europejski oraz (2) amerykańsko-australijski (który występuje również w Afryce Południowej). O ile pierwszy model dosyć wyraźnie nawiązuje do turystyki kulturowej, o tyle w drugim na pierwszy plan wysuwają się motywy związane z rozrywką, handlem itp. Natomiast elementem wspólnym dla obu modeli *wine tourism* jest czynny wypoczynek oraz dążenie turystów do pozostawania w kontakcie z przyrodą.

2. Turystyka winiarska jako czynnik rozwoju regionalnego i lokalnego

Biorąc pod uwagę wszystkie elementy towarzyszące turystyce winiarskiej należy przyjąć, że koncepcja szlaku wina może być uznana jako jedna z wielu koncepcji rozwoju obszarów wiejskich. Jest ona szczególnie użyteczna dla prowadzenia działań zmierzających do rozwoju regionów, w których uprawa winorośli i produkcja wina odgrywają istotną rolę i które przeżywają trudności społeczno-gospodarcze związane z nadprodukcją wina, brakiem rynków zbytu itd. Tym samym organizowanie i obsługiwanie szlaków wina może być traktowane jako jeden ze sposobów aktywizacji turystycznej obszarów wiejskich. Według B. Cambourne i in. (2002, 37) w organizowaniu i obsługiwaniu szlaków wina biorą udział liczne podmioty gospodarcze i organizacje społeczne (*wine road actors*):

- producenci wina,
- władze publiczne,
- osoby świadczące usługi agroturystyczne,
- właściciele restauracji,
- właściciele hoteli,
- biura turystyczne (turoperatorzy i agenci turystyczni),
- firmy zajmujące się dystrybucją dodatkowych artykułów dla rozwoju turystyki winiarskiej,
- organizacje zajmujące się turystyką, rekreacją, kulturą, ekologią, sportem, przyrodą, gastronomią itp.,
- szkoły i inne instytucje oświatowe,
- przedsiębiorstwa świadczące usługi uzupełniające.

Spośród wymienionych „aktorów” szczególne zainteresowanie rozwojem turystyki winiarskiej wykazują właściciele winnic i producentów wina. Poparcie dla

programów rozwoju turystyki winiarskiej ze strony hodowców winorośli i producentów wina wynika z dużej konkurencji, jaka panuje na światowym rynku win i kłopotów ze sprzedażą nadprodukcji wina. Dotyczy to zwłaszcza krajów europejskich (głównie Francji, Włoch i Hiszpanii), w których przemysł winiarski jest w ostatnich latach w stanie stagnacji (a czasami nawet kryzysu) z powodu silnej konkurencji ze strony win sprowadzanych z USA, Australii, RPA, Chile i Argentyny. Dlatego też w polityce prowadzonej przez Unię Europejską wobec terenów wiejskich propagowanie turystyki winiarskiej jest jednym z ważniejszych zagadnień w ramach działań na rzecz rozwijania przez rolników usług agroturystycznych. Wśród licznych programów Unii Europejskiej, w których turystyka winiarska zajęła dość istotne miejsce, należy wymienić program LEADER (fran. *Liaison entre actions de développement de l'économie rurale*), który w latach dziewięćdziesiątych obejmował m.in. projekty na rzecz tworzenia infrastruktury niezbędnej dla rozwoju i promocji turystyki winiarskiej w regionach Franche-Comté (Francja), Piemont i Lombardia (Włochy) oraz w krainie La Rioja w Aragonii (Hiszpania), gdzie ze środków Unii Europejskiej wytyczono cztery trasy związane z odwiedzaniem ośrodków znanych nie tylko z uprawy winorośli i produkcji wina, ale również z interesujących zabytków, zachowanego folkloru, rzemiosła itp. Również w programie LEADER II są finansowane projekty dotyczące propagowania turystyki winiarskiej (np. w prowincji Heraklion na Krecie, Grecja).

Propagowanie i wspieranie tej formy turystyki ma również odzwierciedlenie w programach pomocowych Unii Europejskiej dla krajów Europy Środkowo-Wschodniej (Czechy, Węgry, Mołdawia). Np. trasy wina w południowej części Moraw zostały w dużej mierze zorganizowane ze środków PHARE (fundusz *PHARE Cross-Border Cooperation Programme*).

Korzyści gospodarcze

O znaczeniu, jakie dla niektórych regionów uprawy winorośli ma turystyka winiarska może świadczyć fakt, że np. w Alzacji około 23% win oferowanych przez producentów kupują turyści, a w Burgundii udział win nabywanych przez turystów wynosi 12% (Choisy 1996). Podobnie jest w innych krajach. Badania przeprowadzone we Włoszech wykazały, że 80% objętych analizą właścicieli winnic pozwalało turystom na skosztowanie produkowanego przez nich wina. Co więcej przy 33% winnic i piwnicach z winem znajdowała się restauracja, a w aż 95% przypadkach turysta miał możliwość nabycia – poza winem – innych produktów (Cambourne i in. 2002).

Regionem Włoch, w którym można zaobserwować szybki rozwój turystyki winiarskiej jest Lombardia, w której wytyczonych zostało 15 tras dla turystów interesujących się tą formą wypoczynku. Wędrując nimi w 2001 r. można było odwiedzić 207 winnic ze specjalnie przygotowanym dla turystów programem kulturalno-gastronomicznym, jak również przenocować w 275 gospodarstwach agroturystycznych wyspecjalizowanych w uprawie winorośli i produkcji wina. Z kolei w położonym

w prowincji Werona (region Wenecja Euganejska) regionie winiarskim Valpolicella turyści zainteresowani winiarstwem mogą odwiedzić 78 winnic i 13 winiarni (*Die Weinreben des Valpolicella*. Consorzio pe la tutela dei vini Valpolicella, Floriano, bez roku wydania). Turystyka winiarska jest propagowana również w słynącym z win (i położonym również w prowincji Werona) regionie Soave. Osoby zainteresowane tą formą turystyki mogą w nim odwiedzić 24 gospodarstwa rolne specjalizujące się w uprawie winorośli i produkcji wina (*azienda*). We wszystkich spośród nich można dokonać zakupów wina, a ponadto w niektórych turyści mogą nabyć grappę (w 14), oliwę (w 12) oraz owoce (w 1) (*On the Soave roads*, Associazione Strada del Vino Soave, Soave, bez roku wydania).

Tab. 1. Oferta dla turystów interesujących się turystyką winiarską w regionie Lombardia (Włochy)

Tab. 1. The offer for tourists interested in wine tourism in the Lombardy region (Italy)

Regiony uprawy winorośli	Liczba winnic dostępnych do zwiedzania	Liczba gospodarstw agroturystycznych związanych z uprawą winorośli	Liczba szlaków wina
Bresciani	36	88	2
Franciacorta	39	13	3
Mantovani	9	48	3
Oltrepò Pavese	63	48	1
San Colombano	13	–	1
Valcalepio	33	59	4
Valtellina	14	19	1
RAZEM	207	275	15

Źródło: opracowano na podstawie *Lombardy wine D.O.C. roads*, Regione Lombardia (Direzione Generale Agricoltura), AS.CO.VI.LO, Milano, 2000

Source: developed on the basis of *Lombardy wine D.O.C. roads*, Regione Lombardia (Direzione Generale Agricoltura), AS.CO.VI.LO, Milano, 2000

Już tylko podane przykłady świadczą, że w przypadku turystyki winiarskiej efekt mnożnikowy może być całkiem znaczący i nie musi się ograniczać do konsumpcji wina. Bardzo często właściciele winnic oferują turystom nie tylko możliwość odwiedzenia piwnic i degustację wina (czasami odpłatnie, ale często nieodpłatnie), ale również posiłek, nocleg, zakup wina, nabycie pamiątek (nie zawsze związanych z winem), kwiatów oraz różnych artykułów spożywczych (są to na ogół sery, oliwa, świeże owoce, przetwory z warzyw i owoców). Nierzadko w gospodarstwach związanych z uprawą winorośli i produkcją wina turyści mają możliwość skorzystania z jazdy konnej, wypożyczenia roweru itd. Oznacza to, iż w wielu przypadkach odwiedzający gospodarstwo winiarskie turysta więcej wydaje na noclegi, posiłki i działalność sportowo-rekreacyjną niż na degustację wina i zakup do domu kilku butelek. Ponadto właściciele winnic mogą liczyć, że po powrocie do stałego miejsca zamieszkania niektórzy turyści zaczną kupować wino ze zwiedzanej wcześniej winnicy. Wszystko to sprawia, że rozwój turystyki winiarskiej może mieć istotne znaczenie nie tylko dla podniesienia dochodów osób zajmujących się uprawą winorośli

i produkcją wina, ale również może być ważne dla lokalnego rynku pracy, powoduje większe wpływy z tytułu podatków, sprzyja rozwojowi innych usług itd.

Tab. 2. Wybrane usługi świadczone w miejscach odwiedzanych przez turystów uprawiających turystykę winiarską w Australii (% objętych badaniami winnic i miejsc produkcji wina)

Tab. 2. Specific services provided in wine tourism destinations in Australia (percentage of vineyards and wineries under research)

Usługi	Stany						
	Nowa Południowa Walia (n = 162)	Wiktoria (n = 274)	Australia Południowa (n = 211)	Terytorium Federalne (n = 16)	Queensland (n = 29)	Australia Zachodnia (n = 149)	Tasmania (n = 50)
Zapewnienie wyżywienia	15,4	14,2	12,3	12,5	13,8	20,1	12,0
Udzielanie noclegów	4,9	3,3	4,7	6,3	3,4	2,0	16,0
Możliwość zwiedzania muzeum	8,6	9,1	16,6	6,3	–	3,4	8,0
Organizowanie wycieczek	5,5	4,4	2,4	–	10,3	4,0	–
Sprzedż produktów miejscowego rzemiosła	6,7	0,7	8,5	6,3	–	8,7	–

Źródło: opracowano na podstawie N. Macionis i in. (2002, 230)

Source: developed on the basis of N. Macionis et al. (2002, 230)

Należy również zauważyć, że niektórzy autorzy podkreślają, iż wśród licznych korzyści związanych z rozwojem turystyki winiarskiej, dla producentów na szczególne wyróżnienie zasługuje powstawanie u turystów (czy inaczej konsumentów wina) przywiązania do konkretnego wina, które najczęściej pochodzi z odwiedzanej winnicy (Hall i in. 2002a, 11). Oznacza to nie tylko wzrost sprzedaży wina, a przez to wzrost dochodów producenta, ale również możliwość nawiązania przez producenta bezpośredniego kontaktu z klientem (z pominięciem licznych pośredników), możliwość uzyskania od niego ważnych informacji dotyczących oceny oferowanego mu wina itp.

Zajmując się równocześnie stratami, jakie powstają w związku z turystyką winiarską, ci sami autorzy podkreślają dodatkowe koszty finansowe związane z przyjmowaniem turystów (głównie z koniecznością dokonania niezbędnych inwestycji) oraz stratę czasu.

Korzyści kulturowe

Turystyka winiarska ma również doniosłe znaczenie kulturowe. Z punktu widzenia turysty pozwala mu poznać tradycje winiarskie, które sięgają korzeniami czasów antycznych. Dotyczą one nie tylko sposobów uprawy winorośli i produkcji wina, ale również różnych obyczajów związanych ze zbieraniem winogron, ich przerabianiem na sok itd. Z kolei z punktu widzenia regionów i miejscowości, w których uprawia się winorośl, zainteresowanie turystów winem i winiarstwem

pozwala zachować związane z tym obyczaje. Nie należy zapominać, że z uprawą winorośli związany jest pewien charakterystyczny typ krajobrazu kulturowego, na który składają się nie tylko winnice, ale również określony typ zabudowy wiejskiej, rozplanowanie budynków itp. Tym samym można przyjąć, że turystyka winiarska sprzyja utrzymaniu trwałości krajobrazu kulturowego.

Jednym z czynników przyciągających tysiące turystów do miejscowości związanych z uprawą winorośli i produkcją wina są liczne obrzędy związane z tym rodzajem działalności człowieka. Np. według kalendarza zamieszczonego w opracowaniu *Wine regions in Hungary* (1999), na Węgrzech w aż 22 miejscowościach odbywały się pod koniec lat dziewięćdziesiątych imprezy zorganizowane z myślą o turystach a związane z uprawą winorośli, zbieraniem winogron, produkcją wina oraz jego degustacją. Odbywały się one w każdym miesiącu, przy czym największe ich nasilenie przypada na wrzesień.

W miejscowościach o tradycjach winiarskich są niekiedy muzea lub odrębne ekspozycje poświęcone winiarstwu. Np. na starających się rozwijać turystykę winiarską Węgrzech jest 5 muzeów poświęconych uprawie winorośli i produkcji wina (2 w Budapeszcie, w Balatonboglár, w Villány i w Szentendre). Z kolei w Czechach głównymi muzeami, w których są bogate ekspozycje związane z winiarstwem są muzea w miastach Mikulov, Valtice i Lednice (południowe Morawy). Szczególnie interesujące jest muzeum na zamku w Mikulovie, gdzie poza przesłaniem technologii uprawy winorośli i produkcji wina turysta ma możliwość zapoznania się z zabytkowymi urządzeniami (niekiedy XVII-XVIII w.) służącymi do wytwarzania i składowania wina. Jednym z ciekawszych eksponatów jest zbudowana w 1643 r. beczka na wino o pojemności 101 400 litrów, wymiarach 6,2 m (długość) na 4,5-5,2 m (średnica) oraz wadze 26,1 ton!

Związki między *wine tourism* a szeroko rozumianą turystyką kulturową widać bardzo wyraźnie we Włoszech. W 1987 r. we Włoszech powstała organizacja *L'Associazione Nazionale Città del Vino*, która w 2001 r. skupiała samorzady 351 miejscowości o tradycjach uprawy winorośli i produkcji wina (jej siedziba mieści się w budynku nazywanym *L'Enoteca Italiana di Siena* w Sienie, Toskania). Natomiast w 1993 r. założona została organizacja *Movimento del Turismo del Vino*, do której należy ponad 400 producentów wina, właścicieli biur podróży, restauratorów oraz kolekcjonerów wina. Celem obu organizacji jest rozwijanie turystyki winiarskiej, a z inicjatywy *Movimento del Turismo del Vino* każdego roku w maju są urządzone imprezy dla turystów pod nazwą *Cantine Aperte* („Otwarte piwnice”). Zdaniem włoskich producentów wina za rozwijaniem turystyki winiarskiej przemawiają następujące czynniki (Cambourne i in. 2002, 40):

- podniesienie prestiżu gatunków win, szczególnie tych o dobrej jakości,
- popularyzowanie w ten sposób konsumpcji wina,
- zwiększenie dochodów producentów,

a także:

- podjęcie działań na rzecz zachowania miejscowego krajobrazu kulturowego, tradycji kulinarnych, obyczajów itp.

Regionem Włoch, gdzie na trasach zalecanych turystom zainteresowanych winiarstwem można również zwiedzić liczne zamki obronne, wiejskie rezydencje i stare miasteczka, jest region Trydent-Górna Adyga (*Durch Weinberge und antike Ortschaften*). Pomijając fakt, że dwie z proponowanych turystom do odwiedzenia winnic zostały założone jeszcze w XVIII w. (Conti Bossi Fedrigotti w Rovereto oraz Marchesi Guerrieri Gonzaga w Borghetto all'Adige), między zwiedzaniem poszczególnych winnic turyści mogą zapoznać się z średniowiecznym zamkiem Castel Veneto (XV w.), ruinami zamku Nomi itp. (*Wandering amid wines and castles* 1992).

Jak już wcześniej wspomniano, a co podkreślają niektórzy autorzy (Sansoni 1999), cechą charakterystyczną turystyki winiarskiej jest jej ścisłe powiązanie nie tylko z gastronomią, ale również z innymi elementami kultury regionalnej i lokalnej. Np. dla turystów zainteresowanych odwiedzaniem winnic w regionie Emilia-Romania (Włochy) ważna jest nie tylko degustacja wina, ale również poznawanie historii winiarstwa, technologii produkcji, obyczajów związanych z uprawą winorośli itp. Ponadto w kierowanej do nich ofercie wiele uwagi poświęcono innym produktom spożywczym związanym z tą częścią Włoch, m.in. serem typu parmezan i octowi balsamicznemu z Modeny (wł. *aceto balsamico tradizionale di Modena*). Zwykle w regionach uprawy winorośli organizowane są szeroko reklamowane winobrania, imprezy związane z pierwszą degustacją młodego wina itp. Tego rodzaju wydarzenia przyciągają czasami nawet do kilkunastu tysięcy turystów, co w oczywisty sposób ma wpływ na większe obroty nie tylko w miejscowych hotelach i restauracjach, ale również w sklepach, na stacjach benzynowych, parkingach itp.

Przykładem szlaku turystycznego we Włoszech, na trasie którego poza winnicami turysta ma możliwość odwiedzenia restauracji i gospód oferujących potrawy regionalne, jak również zapoznania się z licznymi zabytkami, jest szlak nazwany *Strada del vino costa degli etruschi*, który prowadzi przedgórzami Apeninów na południe od Livorno (Toskania). Organizatorzy szlaku, poza udostępnionymi do zwiedzania 4 winnicami, proponują turystom możliwość zatrzymania się w kilkunastu restauracjach i gospodach oraz odwiedzenie 8 zamków (*La costa degli etruschi. A guide: the wines, oil, cooking, beaches and villages*). Podobny charakter ma oferta proponowana w położonym nieco bardziej na wschód regionie Massa Maritima (również Toskania), gdzie osoby zainteresowane turystyką winiarską mogą również zwiedzić ruiny rzymskich łaźni w Bagno del Re, grobowce etruskie w Vetulonia, zamki w Lecceta i Cugnano oraz dobrze zachowane wsie (z licznymi domami sięgającymi czasów średniowiecza) Roccatederighi, Sassofortino i Montemassi (*Strada del Vino Montereio di Massa Maritima*, Associazione Strada del Vino Montereio di Massa Maritima, Massa Maritima, bez roku wydania)

Również w francuskiej Alzacji wytyczona przez *Conseil Interprofessionnel del Vins d'Alsace* trasa wina obejmuje miejscowości nie tylko związane z uprawą winorośli i produkcją wina, ale również znane z zabytków architektury, walorów przyrodniczych itp. Wśród miast i wsi proponowanych turystom do odwiedzenia

są m.in. miejscowości znane z (*The Alsace wine route*, Conseil Interprofessionnel des Vins d'Alsace, Colmar, bez roku wydania):

- atrakcyjnego położenia – np. Cernay, z powodu linii kolejowej wkomponowanej w malowniczy wąwóz Doller,
- cennych zabytków architektury – np. Dangolsheim (resztki budowli wzniesionych w czasach rzymskich), Hattstatt i Turckheim (kościół romański z XII w.), Wintzenheim (zamki Hohlandsbourg i Pflixbourg z XIII w.), Riquewihr i Ribeauvillé (liczne kamienice renesansowe),
- ważnych wydarzeń – np. Wattwiller (cmentarz wojskowy Vieil-Armand z lat 1914-1918) i – Bennwihr (które zostało doszczętnie zniszczone podczas działań wojennych w 1944 r. i zostało później odbudowane),
- sławnych osób – np. Reichsfeld (gdzie urodził się Matthias Ringmann, który zaproponował nazwać nowo odkryty ląd na cześć Amerigo Vespucciego „Ameryka”),
- muzeów – np. Molsheim (jest w niej muzeum rodziny Bugatti z interesującą kolekcją samochodów marki Bugatti), jak również znane z historii winiarstwa (np. Wolxheim, w którym jest produkowane wino Grand Cru Altenberg, uważane przez cesarza Napolona I za najlepsze wino), z organizowania uroczystości związanych z uprawą winorośli i produkcją wina (np. Wuenheim, gdzie corocznie we wrześniu odbywa się święto „młodego wina”) oraz z bardzo dobrych białych win *riesling* i *gewürztraminer* (np. wspomniane już Riquewihr i Ribeauvillé).

Także w Niemczech trasy wina są wytyczone tak, aby zapoznać turystów z zabytkami i historią regionu. Np. w rejonie rzeki Ahr (kraj związkowy Nadrenia-Palatynat) poruszający się kilkunastoma szlakami turysta może odwiedzić nie tylko najstarszą w regionie winiarnię (z 1246 r.) w Walporzheim i najstarszą spółdzielnię zrzeszającą producentów wina (założoną w 1868 r.) w Mayschoss, ale również ruiny klasztoru augustianów w Marienthal (z 1137 r.), kościół w Altenahr (około 1200 r.) oraz mury obronne w Ahrweiler (XIII-XIV w.) (*Im Tal der roten Traube*, Touristik-Service Ahr, Rhein, Eifel e.V., Bad Neuenahr-Ahrweiler, bez roku wydania).

Jak już wspomniano, atrakcją szczególnie często oferowaną turystom zainteresowanym winiarstwem jest możliwość odwiedzenia działającej winnicy, miejsca produkcji win oraz piwnic, w których one leżakują. Jednym z krajów, w którym tego rodzaju oferta jest bardzo szeroka jest Austria. W sezonie letnim 1999 r. było w niej 57 miejscowości, w których można było zwiedzać winnice, uczestniczyć w degustacjach, brać udział w specjalistycznych wycieczkach i szkoleniach itp. (*Ihre Urlaubsspezialisten... Weinreisen in Österreich... für Weinkultur*, Urlaubsspezialisten – Römerquelle – Vinoveritas Austria, Wien, 1999). Wszystkie podane miejscowości znajdują się w Dolnej Austrii, Burgenlandzie oraz Styrii, dla której turystyka winiarska ma szczególnie duże znaczenie i w której jest wyznaczonych kilka długich tras związanych z odwiedzaniem miejscowości o tradycjach winiarskich (jako pierwszy z nich został wytyczony szlak zwany *Südsteirische Weinstrasse*).

Ta forma turystyki winiarskiej jest również propagowana w portugalskim regionie Costa Azul (okolice miasta Setubal), gdzie turyści mają możliwość

zwiedzenia 9 winnic, wśród których jedna (winnica José Maria da Fonseca Succs w Azetaitão) sięga swoimi początkami 1834 r. (*Rota de vinbos da Costa Azul*).

O tym, iż w coraz większej liczbie państw odwiedzanie winnic i miejsc związanych z winiarstwem staje się swoistą atrakcją turystyczną może świadczyć przykład Wielkiej Brytanii, która raczej nie kojarzy się z turystyką winiarską. Otóż w materiałach promocyjnych dostępnych w hrabstwie Kent atrakcją oferowaną turystom jest m.in. możliwość zwiedzania liczącej 22 akry winnicy Biddenden Vineyards (założonej w 1969 r.) oraz liczącej 15 akrów i znajdującej się we wsi Small Hythe winnicy Tenterden Vineyard Park (założonej za ledwie w 1977 r.) (*Biddenden vineyard & cider. Vineyard walks. Shops*, Bidden Vineyards Ltd., Biddenden, 1999; *Tenterden Vineyard Park*, Tenterden, 1999).

Jednak winnice i składy, gdzie przechowywane są wina, podobnie, jak specjalistyczne muzea i ekspozycje, nie są jedynymi atrakcjami dla turystów zainteresowanych winiarstwem. Dla niektórych osób interesujących się turystyką winiarską dodatkową atrakcją jest możliwość spędzenia urlopu u rolników zajmujących się uprawą i produkcją wina. W 1999 r. we wspomnianej Austrii takich gospodarstw było 14 w Styrii, 10 w Burgenlandzie i 5 w Dolnej Austrii (*Urlaub am Weinbaurenhof. Viel Stoff für einen genussvollen Urlaub*, Budnesverband „Urlaub am Baurenhof”, Wien, 1999).

3. Typologia układów przebiegu szlaków wina

Z racji zróżnicowanego charakteru przebiegu tras wina można je podzielić na szlaki w formie układu jednopoziomowego (pojedynczego lub złożonego) oraz w formie układu wielopoziomowego lub układu hierarchicznego (rycina 1, tabela 3).

W wielu przypadkach turystyka winiarska odbywa się wzdłuż wytyczonych tras (układ liniowy, typ A). Tak jest np. w Alzacji, gdzie z racji specyficznego rozmieszczenia uprawy winorośli (wschodnie stoki Wogezów) liczący 170 km szlak wina (*Route des vins Alsace*) ma postać trasy obejmującej 100 miejscowości między Thann (na południu) a Marlenhiem (na północy) (*The Alsace wine route*, Conseil Interprofessionnel des Vins d'Alsace, Colmar, bez roku wydania). Podobnie jest w przypadku szlaku *Rota das vinhas de cister* w północnej Portugalii oraz trasy wina wyznaczone w nadmorskiej części Toskanii (na południe od Livorno), która jednak z racji rozgałęzień została zaliczona do typu B. Czasami w danym regionie uprawy winorośli jest kilka niezależnych szlaków liniowych (typ E). Taki układ występuje np. w rejonie włoskiego miasta Mantua w Lombardii.

Stosunkowo rzadko szlaki wina mają układ petlowy (typ C), często natomiast jest to układ tworzący niepełną petlę (np. szlak *Rotweinstrasse* koło miasta Mattersburg w kraju związkowym Burgenland, Austria).

Znacznie częściej szlaki wina przybierają postać jednego układu petlowo-liniowego (typ D) lub kilku niezależnych układów liniowo-petlowych (typ G). Układ petlowo-liniowy tras wina jest np. w krainie Soave (prowincja Weronia,

Włochy), a kilka niezależnych układów tego typu występuje w kraju związkowym Styria (Austria) i w krainie Franciacorta w Lombardii (Włochy).

Tab. 3. Typy szlaków wina

Tab. 3. Types of wine routes

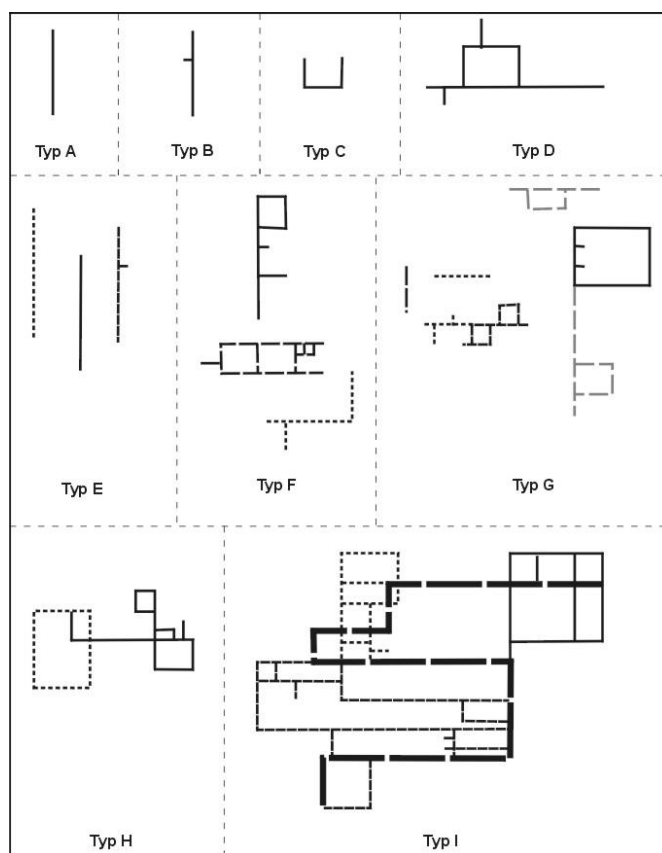
Typ	Przykłady (region, państwo)	Uwagi
UKŁADY JEDNOPOZIOMOWE		
Układy pojedyncze		
A	Alzacja (Francja) San Colombino (Włochy) Valtiellina (Włochy)	Układ liniowy prosty
B	Sierra da Nave (Portugalia) Livorno (Włochy)	Układ liniowy rozgałęziony
C	Rejon Mattersburga (Austria)	Układ pętlowy
D	Soave (Włochy) Villány – Siklós (Węgry)	Układ pętlowo-liniowy
Układy złożone		
E	Mantovani (Włochy)	Układy liniowe proste
F	Valcalepio (Włochy) La Rioja (Hiszpania) Alentejo (Portugalia)	Układy pętlowe
G	Styria (Austria) Franciacorta (Włochy)	Układy pętlowo-liniowe
H	Bresciani (Włochy)	Układ sieciowy
UKŁADY WIELOPOZIOMOWE (HIERACHICZNE)		
I	Massa Maritima (Włochy)	Układ sieciowy hierarchiczny

Opracowanie własne

Author's own study

Kilka szlaków tworzących pętle (układy pętlowe, typ F) zostało wytyczonych dla turystów w prowincji Logroño w Hiszpanii (ich złożony charakter znalazł odzwierciedlenie w nazwie – *Rutas del vino de La Rioja*). Również układ szlaków w portugalskim regionie Alentejo można uznać za przykład układów pętlowych, przy czym poszczególne trasy różnią się nieco swoją specyfiką – np. jeden z nich został wytyczony ze szczególnym uwzględnieniem zabytków i historii regionu (*Alentejo Wine Route*, Rota dos vinhos do Alentejo, Support Office, Evora, bez roku wydania). Podobnie jest w położonej w północnej części gór Eifel dolinie rzeki Ahr (kraj związkowy Nadrenia-Palatynat, Niemcy), gdzie system tras wina składa się z podsystemu dla turystów przemieszczających się pieszo zwanego *Rotweinwanderweg* (składa się on z 11 szlaków liczących od 1,1 km do 6,7 km) oraz przeznaczonej dla osób poruszających się samochodem trasy *Rotweinstrasse* (wzdłuż szos B-266 i B-267) (*Im Tal der roten Traube*, Touristik-Service Ahr, Rhein, Eifel e.V., Bad Neuenahr-Ahrweiler, bez roku wydania).

Jednak w niektórych regionach szlaki wina tworzą gęstą sieć (układ sieciowy, typ H). Jako przykład może posłużyć region winiarski Bresciani w Lombardii (Włochy). Tak jest również np. w opisywanym wcześniej regionie Massa Maritima w Toskanii³, gdzie turystom zainteresowanym odwiedzaniem winnic, gospodarstw produkujących wino, winiarni i specjalistycznych sklepów z winem (*enoteca*) zaproponowano cały system tras wina, który składa się z 4 podsystemów (1 szlak zasadniczy i 3 mniejsze). W ramach każdego z podsystemów wytyczono kilka szlaków, które pozwalają turystom na lepszą penetrację regionu (*Strada del Vino Monteregio di Massa Maritima*, Associazione Strada del Vino Monteregio di Massa Maritima, Massa Maritima, bez roku wydania). Ponieważ w opisywanym regionie poza trasami lokalnymi został wytyczony szlak łączący poszczególne podregiony, można przyjąć iż w krainie Massa Marittima mamy do czynienia z układem sieciowym hierarchicznym, który należy uznać za najbardziej rozwiniętą formę układu szlaków wina (typ I).

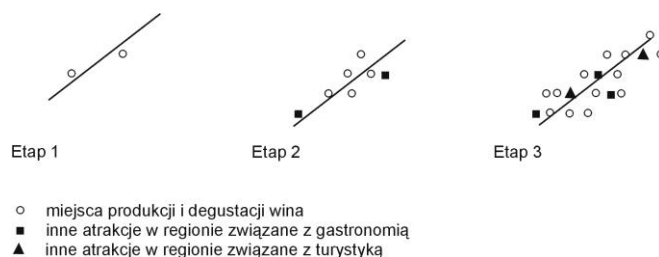
Ryc. 1. Schematyczne przedstawienie różnych układów szlaków wina (opracowanie własne)

Fig. 1. Schematic presentation of various wine routes patterns (author's own study)

³ W całej Toskanii w 2002 r. było 14 szlaków wina.

4. Turystyka winiarska jako czynnik rozwoju regionalnego i lokalnego

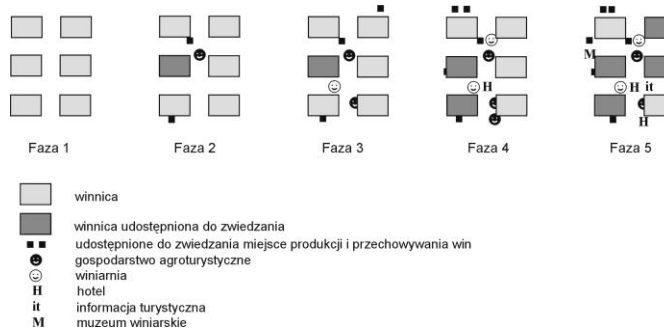
Cytowani już C. M. Hall i in. (2002b) wymieniają trzy etapy w rozwoju turystyki winiarskiej w kontekście jej wpływu na rozwój regionalny. W 1 fazie (*wine route/road/trail*) – cytowani autorzy podają przykłady regionu Franche-Comte we wschodniej Francji, tras *Strade del Vino* we Włoszech i szlaku *Central Otago Wine Trail* w Nowej Zelandii – między właścicielami poszczególnych winnic, producentami wina i właścicielami winiarni nie ma współpracy i każdy z nich oddzielnie prowadzi działania na rzecz pozyskania klientów itp. W 2 fazie (*joint promotion*) można stwierdzić działania mające na celu prowadzenie skoordynowanej polityki promocyjnej. Tego rodzaju sytuacja występuje zdaniem C. M. Halla i in. (2002b) we włoskich regionach Lombardia i Piemont. Natomiast 3 etap (*network development*) charakteryzuje się rozwiniętą współpracą w zakresie sposobów pozyskania klientów i ich obsługi. Jako przykład może służyć hiszpański region La Rioja.

Ryc. 2. Etapy w rozwoju turystyki winiarskiej w kontekście rozwoju regionalnego (opracowano na podstawie C.M. Hall i in. 2002b, 207)

Fig. 2. Stages of wine tourism development in the context of regional development (developed on the basis of C.M. Hall et al. 2002b, 207)

Wpływ turystyki winiarskiej na rozwój obszarów wiejskich jeszcze lepiej daje się zauważyć w skali lokalnej. Na podstawie literatury oraz badań terenowych przeprowadzonych na Węgrzech, w Czechach, Włoszech, Francji i Niemczech można wyróżnić 5 etapów w rozwoju przestrzenno-funkcyjnym miejscowości odwiedzanych przez osoby uprawiające turystykę winiarską (rycina 3, tabela 4).

Ryc. 3. Rozwój turystyczny miejscowości położonych w regionach uprawy winorośli i produkcji wina

Fig. 3. Tourism related development of places located in wine-growing and wine production regions

Tab. 4. Fazy w rozwoju turystycznym miejscowości położonych w regionach uprawy winorośli i produkcji wina

Tab. 4. The stages of tourism related development of places located in wine-growing and wine production regions

Fazy	Funkcja podstawowa	Funkcja uzupełniająca	Elementy zagospodarowania turystycznego	Typ miejscowości	Przykład (region, kraj)
1	Produkcja wina	Brak	Brak	Miejscowość rolnicza	Kistófal (Villány-Siklós, Węgry)
2	Produkcja wina	Obsługa turystów	<ul style="list-style-type: none"> • Udostępnione do zwiedzania miejsce produkcji i przechowywania wina • Udostępniona do zwiedzania winnicy • Gospodarstwo agroturystyczne 	Miejscowość rolniczo-turystyczna	Nagtótfalu (Villány-Siklós, Węgry)
3	Produkcja wina	Obsługa turystów	<ul style="list-style-type: none"> • Udostępnione do zwiedzania miejsce produkcji i przechowywania wina • Udostępniona do zwiedzania winnicy • Gospodarstwa agroturystyczne • Winiarnia 	Miejscowość rolniczo-turystyczna	Máriagyűd (Villány-Siklós, Węgry)
4	Obsługa turystów	Produkcja wina	<ul style="list-style-type: none"> • Udostępnione do zwiedzania miejsce produkcji i przechowywania wina • Udostępnione do zwiedzania winnicy • Gospodarstwa agroturystyczne • Winiarnie • Hotel 	Miejscowość turystyczno-rolnicza	Szigliget (Badacsony, Węgry)
5	Obsługa turystów	Produkcja wina	<ul style="list-style-type: none"> • Udostępnione do zwiedzania miejsce produkcji i przechowywania wina • Udostępnione do zwiedzania winnicy • Gospodarstwa agroturystyczne • Winiarnie • Hotel • Informacja turystyczna • Muzeum winiarskie 	Miejscowość turystyczna	Villány (Villány-Siklós, Węgry)

W prezentowanym na rycinie 3 modelu w fazie 1 są miejscowości rolnicze, w których podstawową funkcją jest uprawa winorośli i produkcja wina. Są one czasami odwiedzane przez turystów, ale są to z reguły odwiedziny przypadkowe. Czasami jednak turyści mogą się w nich pojawiać podczas ceremonii związanych z winobraniem, degustacją nowo wyprodukowanego wina itp.

W miejscowościach znajdujących się w fazie 2 pojawia się funkcja turystyczna, która najczęściej związana jest z powstaniem bazy noclegowej, jak również udostępnieniem do zwiedzania niektórych winnic i piwnic, w których przechowuje się wino. Bardzo często obsługą turystów w zakresie świadczenia usług noclegowych oraz zapewnienia im możliwości zwiedzania winnic i miejsc produkcji wina, zajmują się te same osoby, które swoje gospodarstwa przekształcają w gospodarstwa agroturystyczne.

Po pewnym czasie, gdy przybywa coraz większa liczba turystów, powstaje konieczność rozbudowy infrastruktury żywieniowej, co najczęściej znajduje odzwierciedlenie w postaci pojawienia się winiarni (w której poza winem podawane są posiłki). Bardzo często jest ona organizowana przez osoby, które już wcześniej rozwinęły działalność związaną z obsługą turystów (w winiarnie są często zamieniane nieużywane piwnice do przechowywania wina). Tym samym miejscowość, w której poza funkcją rolniczą zaczęła rozwijać się funkcja turystyczna, zaczyna być w fazie 3.

Faza 4 związana jest przede wszystkim z dalszym rozwojem bazy noclegowej, który jest wynikiem coraz większego napływu turystów. Poza nowymi gospodarstwami agroturystycznymi, powstają pierwsze pensjonaty oraz hotele. Na tym etapie miejscowość rolniczo-turystyczna zaczyna się przekształcać w miejscowość o charakterze turystyczno-rolniczym.

W fazie 5 funkcja związana z obsługą ruchu turystycznego staje się zdecydowanie pierwszoplanowa. Co prawda część mieszkańców nadal zajmuje się uprawą winorośli i produkcją wina, ale znacznie więcej znajduje zatrudnienie w szeroko rozumianych usługach turystycznych. Poza nowymi hotelami i gospodarstwami agroturystycznymi (część z nich staje się pensjonatami), pojawiają się biura obsługi turystów, punkty informacji turystycznej, sklepy wyspecjalizowane w sprzedaży wina i związanych z nich akcesoriów (winoteki), a czasami również muzea winiarskie.

Ponieważ turystyka winiarska jest raczej nową formą turystyki, istotnym problemem jest kwestia jej odpowiedniej promocji. Najczęściej o promocję winnic lub miejsc produkcji wina dbają sami producenci, ale w niektórych przypadkach dużą aktywność w tym zakresie wykazują władze lokalne. Najczęściej wskazują one na ściśle związki występujące między uprawą winorośli i produkcją wina a szeroko rozumianą kulturą, historią itp. Ciekawym przypadkiem jest promocja turystyki winiarskiej w mieście Freyburg (kraj związkowy Saksonia-Anhalt, Niemcy), w okolicy którego winnice zajmują jedynie 450 ha i które nie słynie bynajmniej z dobrego wina. W ofercie dla osób interesujących się tą formą turystyki z jednej strony wspomina się, iż winnice istniały tutaj już w czasach cesarza Ottona III (998 r.), a z drugiej strony podkreśla się, że jest to najbardziej na północ wysunięty region uprawy

winorośli i produkcji wina w Europie (u zbiegu rzek Saale i Unstrat)⁴ (*Freyburg. Jabn- und Weinstadt an der Unstrat. Anerkannter Erholungsort*, Freyburger Fremdenverkehrsverein e.V., Freyburg, bez roku wydania).

5. Przykłady regionów promujących turystykę winiarską

W celu zwrócenia uwagi na niektóre kwestie – przy czym część z nich została już wcześniej zasygnalizowana – postanowiono poświęcić nieco więcej miejsca przedstawieniu kilku regionów znanych z uprawy winorośli i produkcji wina, a ostatnio rozwijających się, jako ważne regiony turystyki winiarskiej.

Przykład pierwszy – Burgundia (Francja) – został dobrany w celu pokazania rozmiarów, jakie przybrała turystyka winiarska w jednym z głównych regionów winiarskich świata. Z kolei przykład wyspy Lanzarote (Hiszpania) został przytoczony przede wszystkim po to, aby pokazać możliwości rozwoju regionów peryferyjnych właśnie poprzez rozwój *wine tourism*. Przedstawiony jako trzeci region Mikulov-Valtice (Czechy) pokazuje natomiast zróżnicowanie przestrzenne zagospodarowania turystycznego na obszarze liczącym łącznie kilkaset kilometrów kwadratowych. Podczas jego omawiania zwrócono również uwagę na pewne kwestie organizacyjne związane z rozwojem turystyki winiarskiej. Z kolei przykład ostatni – region Villány-Siklós (Węgry) – został dobrany w celu przedstawienia zagospodarowania turystycznego miejscowości Villány, która jeszcze niedawno była typową wsią, a która obecnie jest międzynarodowym ośrodkiem turystyki winiarskiej.

Przykład 1: region Burgundia (Francja)

Jednym z głównych regionów turystyki winiarskiej we Francji jest (obok regionu Bordeaux) położona w środkowej części kraju Burgundia. Winnice zajmują w niej tereny liczące 25 000-26 000 ha, a roczna produkcja wina wynosi około 150 mln butelek, spośród których 1/2 jest eksportowana (Frochot 2002, *Infos touristique bourgogne. Von der Kelter in den Keller 1998-1999*, Comité Régional du Tourisme de Bourgogne, Dijon). Z racji wysokiej jakości win burgundzkich, dogodnego położenia komunikacyjnego, malowniczych krajobrazów, licznych zabytków i ciekawej historii, Burgundia od dawna jest chętnie odwiedzana przez turystów będących nie tylko miłośnikami dobrego wina, ale również interesujących się historią winiarstwa, pragnących zwiedzić zabytki, wypocząć w kontakcie z przyrodą itp.

Osoby zainteresowane turystyką winiarską mogły w 1998 r. zwiedzać w Burgundii łącznie 156 winnic położonych w 6 głównych regionach uprawy winorośli:

- w mającym 4000 ha winnic regionie Chablis-Auxerrois-Tonnerrois-Vézelay 27 winnic,

⁴ Informacja ta jest niezgodna z prawdą, gdyż winnice w hrabstwie Essex (Wielka Brytania) są wysunięte bardziej na północ.

- w liczącym 6200 ha winnic regionie Côte de Beaune-Hautes-Côtes de Beaune 55 winnic,
- w posiadającym 4000 ha winnic regionie Côte Chalonnaise-Couchois 18 winnic,
- w obejmującym 3550 ha winnic regionie Côte de Nuits-Hautes-Côtes de Nuits Châtillonnais 31 winnic,
- w liczącym 6500 ha winnic regionie Mâconnais 22 winnice,
- w posiadającym 1000 ha winnic regionie Pouilly-sur-Loire – Pouilly-Fumé 3 winnice.

Oprócz zwiedzania winnicy i piwnic, w których przechowywane jest wino (m.in. liczących 15 000 m² piwnic Maison Patriarche Pere et Fils w Beaune, region Côte de Beaune, największych w Burgundii), turyści w wielu miejscowościach mogli uczestniczyć w degustacji wina, jak również zapoznać się z technologią jego produkcji, historią danej winnicy itp. Przeciętny koszt zwiedzania winnicy wynosi 30-40 FF, przy czym cena obejmuje również degustację win. Przeprowadzone w Burgundii badania wykazały, że podczas odbywających się w 1997 r. targów wina (Marché aux Vins) w Beaune 40 000 turystów wydało na zakup wina średnio 50 FF, a na podobnych targach zorganizowanych w regionie Beaujolais (Le Hameau du Vin) 102 000 turystów dokonało zakupów wina przeciętnie za 65 FF (Frochot 2002).

Niektóre z winnic w Burgundii udostępnionych do zwiedzania zostały założone kilkaset lat temu – często w XVIII w., czasami nawet w XVI w., a np. winnica Domaine François Rocault z Baubigny (Orches) została założona w 1470 r. a jej obecni właściciele są 17 pokoleniem winiarzy. Znaczna część winnic obejmuje tereny wokół starych domostw i zabytkowych zamków, dzięki czemu zwiedzający mogą się również zapoznać z zabytkami i historią niematerialną regionu. Np. w regionie Chablis, we wsi Saint-Cyr-les-Colons tradycje uprawy winorośli sięgają VI w., a piwnice, w których składowane jest wino z winnic Domaine Ghislaine et Jean-Hugues Goisot oraz Domaine Bersan et Fils (wieś Saint-Bris-le-Vineux) zostały zbudowane w XI-XII w. Z reguły odwiedzający daną winnicę mają możliwość zakupić oferowane wina i spożyć posiłek w restauracjach urządzonych w starych domostwach (np. w pochodzącym jeszcze z XVII w. Chateau de Chamilly z XVII w., wieś Chamilly, region Côte Chalonnaise), a w niektórych przypadkach również przenocować (np. w wzniesionym w XIX w. budynku przy winnicy Domaine de Montpierreux w miejscowości Venoy). Tym samym właściciele winnic mogą liczyć na dochody od turystów nie tylko z racji udostępniania do zwiedzania swoich posiadłości, ale również sprzedawania turystom wina (z reguły po bezpłatnej degustacji odwiedzający dokonują zakupów), oferowania posiłków, sprzedaży pamiątek, jak również udzielania noclegów.

Przykład 2: wyspa Lanzarote (Hiszpania)

Turystyka winiarska jest również szeroko promowana na wyspie Lanzarote (Hiszpania), która podobnie jak inne wyspy wchodzące w skład Wysp Kanaryjskich

jest przede wszystkim celem turystów uprawiających turystykę wypoczynkową zgodną z „zasadą 3S”. Jednak w latach 90. okazało się, że istotnym problemem dla Lanzarote (w 1990 r. odwiedziło ją ponad 877 000 turystów, wśród nich 80% stanowili turyści, którzy wykupili pakiety *all-inclusive*) jest nadmierna koncentracja (70%) ruchu turystycznego w zaledwie 3 rejonach położonych na południowym-wschodzie wyspy (Puerto Carmen, Costa Teguise i Playa Blanca). Choć ze świadczenia usług turystycznych utrzymywało się w tym czasie wszystkich 75% zatrudnionych na wyspie (Inskeep, Kallenberger 1992), w przyjętym wówczas planie zagospodarowania przestrzennego uznano, że należy rozwijać turystykę również w innych regionach Lanzarote, zarówno ze względu na przeciążenie ruchem turystycznym obszarów dotychczas odwiedzanych, jak i w celu pobudzenia gospodarki w pozostałych miejscowościach wyspy. Jednym z czynników mających zaktywizować rejony wyspy dotychczas rzadko odwiedzane przez turystów (w tym czasie 56% wszystkich turystów stanowili Niemcy i Brytyjczycy, wśród których było wielu miłośników wina) miało być propagowanie zwiedzania gospodarstw utrzymujących się z uprawy winorośli i produkcji wina.

Podjęte w połowie lat 90. XX w. działania przyniosły efekty w postaci skierowania części turystów do miejscowości pozostających wcześniej poza sferą zainteresowania zarówno biur podróży, jak i samych turystów. To z kolei pociągnęło za sobą ożywienie na lokalnych rynkach pracy (obsługa turystów, rozwój budownictwa w związku z inwestycjami turystycznymi), rozwój handlu i transportu, a przede wszystkim wzrost dochodów rolników zajmujących się uprawą winorośli i producentów wina.

Tab. 5. Oferta proponowana turystom zainteresowanym winiarstwem na wyspie Lanzarote (Hiszpania) w 2000 r.

Tab. 5. The offer for tourists interested in winemaking on Lanzarote island (Spain) in 2000

Winnica (możliwość zwiedzania)	Rok założenia	Roczna produkcja (litry)	Restauracja	Sklep	Inne usługi
Bodega Barreto (codziennie)	1959	800 000	Tak	Tak	Sklep z pamiątkami
Bodega el Grifo (codziennie)	1775	1 042 000	Nie	Tak	Muzeum, biblioteka, lekcje winiarstwa
Bodega la Geria (codziennie)	Koniec XIX w.	400 000	Nie	Nie	
Bodega Timanfaya (sobota)	?	50 000	Nie	Nie	
Bodega Mozaga (poniedziałek-piątek)	1880	1 200 000	Nie	Nie	
Bodega Finca Fajardo (sobota)	Koniec XIX w.	60 000	Nie	Nie	
Bodega Tinache (codziennie)	1972	200 000	Nie	Nie	

Źródło: opracowano na podstawie *Wine route in Lanzarote Island*, Consejo Regulador Denominacion de Origen, bez roku wydania.

Source: developed on the basis of *Wine route in Lanzarote Island*, Consejo Regulador Denominacion de Origen, year of edition unavailable.

Przykład Lanzarote pokazuje, że z jednej strony turystyka winiarska została wykorzystana jako czynnik rozwoju obszarów peryferyjnych o podupadającym rolnictwie, a z drugiej strony wzbogaciła ofertę turystyczną, która do tego czasu ograniczała się do przedstawiania wyspy jako miejsca wypoczynku nadmorskiego (na ogół biernego). Należy również podkreślić, że rozwój *wine tourism* na Lanzarote ma również istotne znaczenie dla zachowania krajobrazu kulturowego wnętrza wyspy, podtrzymywania przez mieszkańców tradycji związanych z uprawą winorośli oraz produkcją i konsumpcją wina.

Przykład 3: region Mikulov-Valtice (Czechy)

Na obszarze południowych Moraw (Czechy) jest 10 regionów uprawy winorośli i produkcji wina. Z wykopalisk archeologicznych wynika, że uprawa winorośli miała miejsce w tym regionie już w czasach rzymskich, a na podstawie przekazów historycznych można stwierdzić, iż produkcja wina była jedną z czołowych gałęzi gospodarki już w XII w. Liczne, dobrze zachowane, zabytki, urozmaicona rzeźba terenu, dogodny klimat, obecność wód powierzchniowych, utrzymujące się tradycje związane z uprawą winorośli i wytwarzaniem wina oraz dobra dostępność komunikacyjna sprawiają, że region ten jest chętnie odwiedzany przez turystów nie tylko czeskich, ale również z Austrii (z racji przygranicznego położenia), Niemiec, Holandii, Francji i Wielkiej Brytanii. Coraz więcej turystów przybywa do tej części Moraw w związku z chęcią odwiedzenia miejscowych winnic i piwnic z winem, co znajduje odzwierciedlenie w powstawaniu przy nich nowych pensjonatów i gospodarstw agroturystycznych, zamienianiu nie używanych już piwnic w winiarnie i sklepy z winami (*wine library, vinotheka*), wytyczaniu szlaków wina itp. Również w działaniach promujących region turystyka winiarska zaczęła odgrywać główną rolę, szczególnie w rejonach uprawy winorośli w okolicach Znojma (*Znojemska vinařská oblast*), a zwłaszcza w regionie Mikulov-Pavlov-Valtice-Lednice-Břeclav (*Mikulovská vinařská oblast* oraz częściowo *Vinařská oblast Podluží* i *Velkopavlovická vinařská oblast*), który w celach marketingowych został nazwany *Zabráda Evropy/Der Garten Europas/The Garden of Europe*.

W latach dziewięćdziesiątych w południowej części Moraw wyznaczono 15 rowerowych szlaków (*Moravské vinařské stežky*) związanych nie tylko ze zwiedzaniem obszarów uprawy winorośli i produkcji wina, ale również cennych stanowisk archeologicznych, licznych zabytków (zarówno pojedynczych, jak i w zespołach urbanistycznych), miejsc związanych ze sławnymi osobami i wydarzeniami, miejscowości o dobrze zachowanym folklorze itp. Łącznie w 2002 r. liczyły one prawie 1000 km, a najdłuższy z nich (*Moravská vinná stežka*) przecina wszystkie ważniejsze regiony uprawy winorośli na Morawach i łączy leżące na zachodzie Znojmo z położonym niedaleko granicy ze Słowacją miastem Uherské Hradiště. Pozostałe ścieżki są znacznie krótsze (np. *Bženecká vinařská stežka 1* ma 13,1 km, *Bženecká vinařská stežka 2* liczy 12,2 km, a *Uhersko-bradištská vinařská stežka 2* biegnie na odcinku 17,3 km), aczkolwiek np. *Znojemska vinařská stežka 2* ma długość 124,7 km. Poza podaną na początku trasę nazywaną *Moravská vinná stežka*

w skład systemu rowerowych szlaków wina wchodzi następujące trasy: *Bzenecká vinařská stezka 1*, *Bzenecká vinařská stezka 2*, *Kyjovská vinařská stezka 1*, *Kyjovská vinařská stezka 2*, *Mikulovská vinná stezka*, *Mutěnická vinařská stezka*, *Podluží vinná stezka*, *Strážnická vinařská stezka 1*, *Strážnická vinařská stezka 2*, *Uhersko-bradištská vinařská stezka 1*, *Uhersko-bradištská vinařská stezka 2*, *Velkopavlovická vinná stezka*, *Znojemska vinařská stezka 1* oraz *Znojemska vinařská stezka 2*. W niektórych miejscach podane szlaki pokrywają się, a w rejonie na południe od Znojma mają połączenie ze znajdujących się już w Austrii systemem tras wina w kraju związkowym Dolna Austria (szlaki *Weinkultur-Radweg* i *Weinviertel-Radweg*).

Poza wymienionymi trasami w niektórych rejonach południowych Moraw zostały wytyczone inne szlaki, które nie wchodzi w skład systemu *Morawské vinařské stezky*. Przykładem takiego szlaku (adresowanego zarówno dla turystów uprawiających turystykę pieszą, jak i rowerową) może być trasa *Vinicemi Znojemska*, która została opracowana na zlecenie firmy *Znovín Znojmo a.s.* (jeden z największych producentów wina na Morawach) i obejmuje Znojmo oraz słynące z produkcji wina wsie Nový Šaldorf, Popice, Havraníky, Šatov (z unikatowymi podziemnymi piwnicami zdobionymi malowidłami w stylu ludowym), Hnanice i Konice oraz położoną na malowniczym wzgórzu w zakolu rzeki Dyje (już na terenie parku narodowego – i przez to będącą atrakcją turystyczną – Narodní park Podyjí) 12-hektarową winnicę Šobes (gdzie jest możliwość skosztowania pochodzących z niej białych win typu *Riesling*, które w przeszłości były dostarczane na dwór cesarzy austriackich do pobliskiego Wiednia).

Na uwagę zasługują również dwa południowomorawskie szlaki wina, które mają charakter ścieżek edukacyjnych i zostały sfinansowane ze wspomnianego wcześniej funduszu *PHARE Cross-Border Cooperation Programme*. Są to leżące w południowej części regionu Mikulov-Pavlov-Valtice-Lednice-Břeclav szlaki: *Mikulovská edukační vinná stezka* (*The Mikulov Viticultural Educational Route*) obejmująca rejon wzniesień zwanych Pálava (inaczej Pavlovské vrchy) oraz *Valtická edukační vinná stezka* (*The Valtice Viticultural Educational Route*), która została wytyczona wokół winnic rozpościerających się między miastem Valtice a granicą czesko-austriacką oraz w obrębie samych Valtic.

Jak już wcześniej wspomniano, jednym z głównych regionów uprawy winorośli w południowych Morawach a jednocześnie najważniejszym obszarem rozwijania się turystyki winiarskiej, jest region Mikulov-Pavlov-Valtice-Lednice-Břeclav, zwany również regionem *Zabráda Evropy*/*Der Garten Europas*/*The Garden of Europe*. Z racji zróżnicowanych walorów turystycznych oraz dobrej dostępności komunikacyjnej region Mikulov-Pavlov-Valtice-Lednice-Břeclav jest dosyć dobrze zagospodarowany pod względem możliwości zaspokojenia potrzeb turystów pragnących uprawiać turystykę winiarską. Dotyczy to zarówno obiektów typowo turystycznych, jak i urządzeń zaliczanych do infrastruktury paraturystycznej (tabela 8). Spośród 125 obiektów noclegowych 31,2% stanowią kwatery prywatne, a 29,6% pensjonaty. Reprezentujące znacznie niższy standard schroniska stanowią 17,6%, a z kolei udział oferujących najwyższą jakość usług hoteli wynosi 12%. Obiektami

noclegowymi, które występują najrzadziej są ośrodki kempingowe (8,0% wszystkich obiektów noclegowych) oraz motele (1,6%). Warto zwrócić uwagę na fakt, iż obiekty noclegowe występują w 22 miejscowościach, czyli w ponad 2/3 wszystkich miejscowości położonych w regionie *Zabrada Evropy/Der Garten Europas/The Garden of Europe*.

Tab. 6. Podstawowe informacje dotyczące szlaków wina *Mikulovská edukační vinná stežka* (*The Mikulov Viticultural Educational Route*) oraz *Valtická edukační vinná stežka* (*The Valtice Viticultural Educational Route*)

Tab. 6. Basic information on wine routes of *Mikulovská edukační vinná stežka* (*The Mikulov Viticultural Educational Route*) and *Valtická edukační vinná stežka* (*The Valtice Viticultural Educational Route*)

Wyszczególnienie	Szlaki wina	
	<i>Mikulovská edukační vinná stežka</i> (<i>The Mikulov Viticultural Educational Route</i>)	<i>Valtická edukační vinná stežka</i> (<i>The Valtice Viticultural Educational Route</i>)
Długość szlaku	20 km	5 km
Czas pokonania szlaku pieszo	7-8 godzin	2-3 godziny
Czas pokonania szlaku rowerem	4-6 godzin	1-2 godziny
Czas pokonania szlaku samochodem	2-3 godziny	–
Odwiedzane miejscowości	8	1
Tablice informacyjne	17	19
Miejsca produkcji wina	9	3
Miejsca składowania wina	10	4
Winiarnie	10	4
Sklepy specjalistyczne z winem	4	4
Hotele	5	2
Motele	2	–
Pensjonaty	18	2
Wydarzenia kulturalne związane z winem	6	5

Źródło: opracowano na podstawie *The Mikulov and Valtice viticultural educational routes*, South Moravia/The Czech Republic, bez roku wydania

Source: developed on the basis of *The Mikulov and Valtice viticultural educational routes*, South Moravia/The Czech Republic, year of edition unavailable

Na poddanych badaniach obszarze szczególnie dobrze rozwinięta jest infrastruktura żywieniowa (176 placówek gastronomicznych), która występuje w ponad 80% wszystkich miejscowości regionu Mikulov-Pavlov-Valtice-Lednice-Břeclav. Poza restauracjami (które stanowią 55,1% wszystkich obiektów, łącznie 97 obiektów), najwięcej jest winiarni, których udział w liczbie wszystkich zakładów żywieniowych wynosi 18,8% (33 obiekty).

Pozostałe urządzenia zagospodarowania turystycznego i paraturystycznego występują nieco rzadziej (poza placówkami pocztowymi) i są skoncentrowane przede wszystkim w miastach oraz wsiach o rozwiniętych funkcjach turystyczno-wypoczynkowych (Pavlov, Dolní Věstonice, Pasohlávky).

Tab. 7. Charakter informacji zamieszczonych na tablicach usytuowanych przy ścieżkach edukacyjnych w rejonach Mikulova i Valtic

Tab. 7. Types of information displayed on the boards placed by the educational routes in Mikulov and Valtic regions

Rodzaj informacji*	Mikulovská edukační vinná stezka (<i>The Mikulov Viticultural Educational Route</i>)	Valtická edukační vinná stezka (<i>The Valtice Viticultural Educational Route</i>)
Dotyczące przebiegu trasy	1	1
Dotyczące uprawy winorośli, historii wina itp.	10	15
Dotyczące historii regionu	8	8
Dotyczące przyrody regionu	2	3

* niektóre tablice zawierają jednocześnie informacje dotyczące np. historii regionu oraz historii uprawy winorośli lub też ogólnych warunków przyrodniczych w nawiązaniu do warunków niezbędnych dla uprawy winorośli.

Źródło: opracowano na podstawie *The Mikulov and Valtice viticultural educational routes*, South Moravia/The Czech Republic, bez roku wydania

* some boards include concurrent information e.g. on the history of the region or the history of vine-growing, or on the general natural conditions required for vine-growing.

Source: developed on the basis of *The Mikulov and Valtice viticultural educational routes*, South Moravia/The Czech Republic, year of edition unavailable

Tab. 8. Zagospodarowanie turystyczne i paraturystyczne w regionie *Zabrada*
*Evropy/Der Garten Europas/The Garden of Europe*Tab. 8. Tourist and para-tourist facilities in the region of *Zabrada*
Evropy/Der Garten Europas/The Garden of Europe

Rodzaj obiektów	Liczba obiektów	Liczba miejscowości z danymi obiektami (n=32)
Obiekty noclegowe	125	22
Obiekty gastronomiczne	176	26
Biura podróży	12	3
Banki	11	4
Punkty wymiany walut	12	4
Poczty	23	23
Kina	5	5
Biblioteki	13	12
Specjalistyczne sklepy z winami	8	3
Specjalistyczne sklepy z dziełami sztuki	5	4
Zakłady naprawy samochodów	14	7
Zakłady naprawy rowerów	6	2
Boiska sportowe	16	11
Korty tenisowe	14	13
Ośrodki jeździeckie	2	2
Kąpiele	4	4
Kąpieliska	5	3

Źródło: opracowano na podstawie *Zabrada Evropy. Katalog služeb 2001*, Česká republika/Jižní Morava.

Source: developed on the basis of *Zabrada Evropy. Katalog služeb 2001*, Česká republika/Jižní Morava.

W strukturze miejsc noclegowych w obiektach zlokalizowanych w regionie turystyki winiarskiej *Zabrada Evropy/Der Garten Europas/The Garden of Europe* 33,7% stanowią miejsca w schroniskach, 20,9% w pensjonatach, 20,5% w domkach kempingowych, 14,8% w hotelach, 6,7% w kwaterach prywatnych (bardzo często są to – podobnie, jak i w przypadku niektórych pensjonatów – gospodarstwa rolne, w których uprawia się winorośl i produkuje wino) oraz 3,4% w motelach. Zajmując się rozmieszczeniem bazy noclegowej należy zwrócić uwagę, iż najwięcej miejsc jest w miastach Lednice, Břeclav, Mikulov i Lanžhot (w której jest jednak tylko jedno duże schronisko) oraz w położonej nad dużym zbiornikiem wodnym rekreacyjnej miejscowości Pasohlávky. Należy jednak podkreślić, że większa liczba miejsc noclegowych jest również w kilku miejscowościach o rozwiniętej uprawie winorośli. Są to przede wszystkim wsie Dolní Dunajovice i Pavlov oraz miasto Valtice. Na szczególną uwagę zasługuje wspomniany Pavlov, gdzie poza kilkunastoma niewielkimi pensjonatami i gospodarstwami agroturystycznymi, znajduje się nowoczesny 3-gwiazdkowy hotel „Iris” (16 pokoi) należący do działającej od 1992 r. czeskiej sieci Orea Hotels (dysponującej w 2002 r. 22 hotelami).

Tab. 9. Rozmieszczenie i pojemność bazy noclegowej w regionie *Zabrada Evropy/Der Garten Europas/The Garden of Europe*

Tab. 9. Distribution and capacity of tourist accommodation in the region of *Zabrada Evropy/Der Garten Europas/The Garden of Europe*

Miejscowości	Liczba miejsc noclegowych						RAZEM
	Hotele	Motele	Pensjonaty	Schroniska	Kwatery prywatne	Domki kempingowe	
Bavory	–	–	9	–	–	–	9
Břeclav	202	–	128	206	23	176	735
Břeží	–	–	–	15	–	–	15
Bulhary	–	–	–	–	7	–	7
Dolní Dunajovice	–	–	70	180	12	–	262
Dolní Věstonice	–	–	16	72	–	–	88
Drnholec	25	–	–	–	–	–	25
Hlohovec	57	–	10	–	19	–	86
Klentnice	24	–	–	–	12	–	36
Lanžhot	–	–	–	310	–	–	310
Lednice	88	–	156	276	26	400	946
Mikulov	134	160	204	50	46	–	594
Nové Mlýny	–	–	–	124	–	–	124
Pasohlávky	–	–	224	95	61	394	774
Pavlov	35	–	44	70	70	6	225
Perná	–	–	40	–	10	–	50
Podivín	20	–	10	–	10	–	40
Rakvice	–	–	55	–	–	–	55
Strachotín	–	–	–	60	12	–	72
Šakvice	–	–	–	85	–	–	85
Valtice	118	–	30	54	10	–	212
Zaječí	–	–	–	15	–	–	15
RAZEM	703	160	996	1612	318	976	4765

Źródło: opracowano na podstawie *Zabrada Evropy. Katalog služeb 2001*, Česká republika/Jižní Morava.

Source: developed on the basis of *Zabrada Evropy. Katalog služeb 2001*, Česká republika/Jižní Morava.

Z tabeli 10 wynika, że znaczna część bazy żywieniowej na badanym obszarze jest skoncentrowana w głównych ośrodkach miejskich, przy czym o ile Břeclav jest centrum administracyjnym regionu (siedziba władz szczebla powiatowego), ważnym ośrodkiem przemysłowo-usługowym i węzłem komunikacyjnym, o tyle Mikulov, Valtice i Lednice są miejscowościami o dominacji funkcji turystycznej. Natomiast stosunkowo duża liczba miejsc konsumenckich w mieście Lanžhot wynika po części z jego przygranicznego położenia (granica ze Słowacją) przy autostradzie Praga-Brno-Bratysława.

Spośród 15 246 miejsc znajdujących się w obiektach gastronomicznych, aż 67,0% mieści się w restauracjach, których najwięcej jest w głównym ośrodku miejskim omawianego obszaru (Břeclav) oraz w Mikulovie.

Tab. 10. Rozmieszczenie i pojemność bazy żywieniowej w regionie *Zabrada Evropy/Der Garten Europas/The Garden of Europe*

Tab. 10. Distribution and capacity of dining facilities in the region of *Zabrada Evropy/Der Garten Europas/The Garden of Europe*

Miejscowości	Liczba miejsc konsumenckich							RAZEM
	Restauracje	Zajazdy	Piwiarnie	Pizzerie	Kawiarnie	Winiarnie	Bary	
Brod nad Dyjí	145	–	–	–	–	–	–	145
Břeclav	2777	60	120	76	212	446	410	4101
Břeží	120	–	–	–	–	–	30	150
Dolní Dunajovice	420	–	–	–	30	98	–	548
Dolní Věstonice	96	–	17	–	–	52	230	395
Drnholec	318	–	–	–	–	25	20	363
Hlohovec	270	–	40	–	270	–	–	580
Horní Věstonice	90	–	–	–	–	–	–	90
Klentnice	80	–	–	–	–	–	–	80
Lanžhot	725	–	60	–	40	–	119	944
Lednice	950	–	–	–	–	90	50	1090
Mikulov	1465	341	45	–	64	530	85	2530
Milovice	70	–	–	–	–	–	–	70
Nové Mlýny	–	–	–	–	45	–	–	45
Novosedly	40	–	–	–	–	40	–	80
Pasohlávky	180	–	–	–	–	45	–	225
Pavlov	245	–	–	–	–	360	60	665
Perná	60	–	–	–	30	–	–	90
Podivín	320	–	–	–	–	60	–	380
Popice	80	–	–	–	20	–	–	100
Pouzdrány	60	–	45	–	–	35	–	140
Rakvice	400	–	–	–	–	35	30	465
Strachotín	120	–	–	–	85	–	–	205
Šakvice	336	–	–	–	–	–	–	336
Valtice	724	–	–	35	230	270	30	1289
Zaječí	134	–	–	–	–	–	6	140
RAZEM	10 225	401	327	111	1026	2086	1070	15 246

Źródło: opracowano na podstawie *Zabrada Evropy. Katalog služeb 2001*, Česká republika/Jižní Morava
Source: developed on the basis of *Zabrada Evropy. Katalog služeb 2001*, Česká republika/Jižní Morava

Na drugim miejscu – z udziałem wynoszącym 13,7% – są winiarnie i piwnice win, w których klienci mogą kosztować nie tylko wino, ale i różne dania (*vinárny* oraz *vinné sklepy*). Należy zwrócić uwagę na fakt, iż większość tego typu obiektów znajduje się w miejscowościach będących głównymi centrami turystyki winiarskiej (w Mikulovie, Pavlovie i Valticach) oraz w Břeclavii. Wśród wymienionych miejscowości na szczególną uwagę zasługuje niewielki Pavlov, w którym liczba miejsc konsumenckich w winiarniach jest znacznie większa niż w restauracjach i barach.

Zbliżona liczba miejsc konsumenckich jest w barach (7,2%) i w kawiarniach (6,7%), przy czym w obu przypadkach najwięcej klientów mogą przyjąć obiekty znajdujące się w Břeclavii. Funkcja i lokalizacja tego typu zakładów gastronomicznych jest jednak w większym stopniu związana z rozmieszczeniem ludności i turystów zainteresowanych innymi formami wypoczynku niż z obsługą ruchu turystycznego związanego z turystyką winiarską. Potwierdzeniem postawionej hipotezy może być np. fakt, że stosunkowo dużo miejsc dla klientów jest w barach znajdujących się w miejscowościach Pasohlávky i Dolní Věstonice, które z racji położenia nad sztucznym zbiornikiem Nové Mlýny są chętnie odwiedzane przede wszystkim przez zmotoryzowanych turystów zainteresowanych wypoczynkiem przyrodniczym (żeglarstwo, wędkarstwo, plażowanie), a w mniejszym stopniu odwiedzaniem winnic i miejsc produkcji wina.

Znacznie mniejszy jest udział zajazdów (2,6%, są one tylko przy głównych szosach w miastach Mikulov i Břeclav), piwiarni (2,1%, głównie Břeclav) oraz pizzerii (jedynie 0,7%, tylko Břeclav i Valtice), które podobnie jak bary i kawiarnie są stosunkowo częściej odwiedzane przez mieszkańców opisywanego obszaru, niż przez turystów.

Przeprowadzone latem 2002 r. badania wykazały, że w niektórych rejonach omawianego obszaru obsługa ruchu turystycznego zaczyna przybierać formę zintegrowaną, co w praktyce oznacza, że ci sami usługodawcy są w stanie zaspokoić różne potrzeby turystów. Jako przykład może posłużyć przypadek pensjonatu „U Langrů” (16 miejsc noclegowych) w miejscowości Dolní Věstonice, który zaczął działać w 1996 r. Powstał on u podnóża wzgórza pokrytego winnicami i został zbudowany w miejscu, gdzie wcześniej były piwnice, w których składowano wino. Poza pokojami hotelowymi (2 pokoje 4-lóżkowe i 4 pokoje 2-lóżkowe) w głównym obiekcie znajduje się winiarnia gotowa pomieścić jednocześnie 55 osób. Została ona urządzona w dawnej piwnicy na wino i sąsiadują z nią piwnice, które ciągle pełnią swoją pierwotną funkcję. W sezonie letnim przed wejściem do winiarni jest czynny bar na świeżym powietrzu (zadaszony), w którym poza piwem, winem i napojami bezalkoholowymi można otrzymać dania barowe.

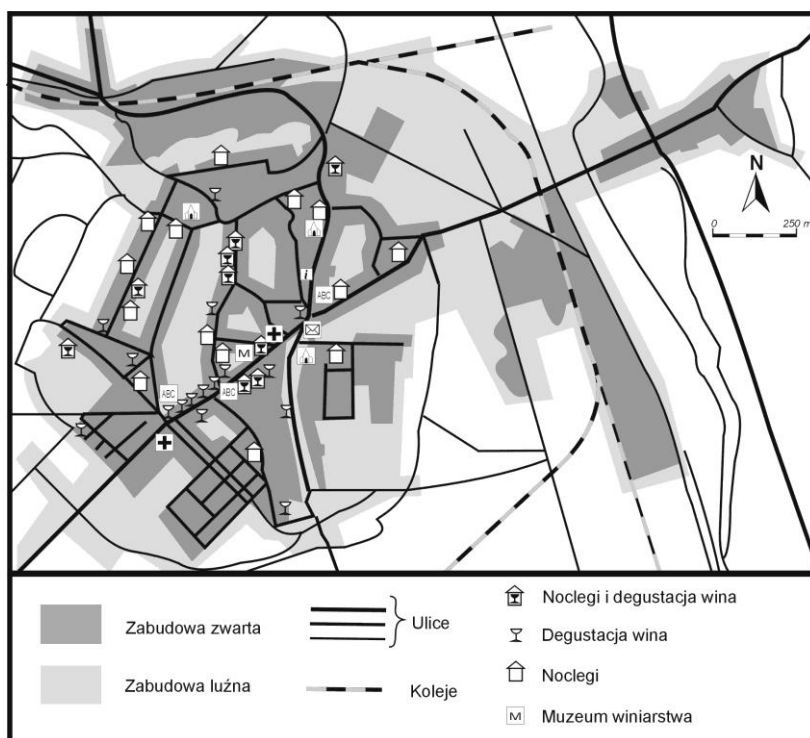
W skład obiektu „U Langrů” wchodzi również pole namiotowe (położone po drugiej stronie drogi nad zbiornikiem wodnym Nové Mlýny, przy którym jest kiosk spożywczy, bar szybkiej obsługi i budka telefoniczna).

Chociaż właściciele opisanego obiektu mają znaczną część dochodów z tytułu obsługi turystów, nadal zajmują się uprawą winorośli i produkcją wina. Poza możliwością nabycia wina z miejscowej winnicy, turyści mają możliwość wzięcia udziału w degustacjach połączonych z nauką poznawania smaku różnych win, sposobami jego produkcji, podawania itp. O ile w sezonie letnim podstawowym źródłem dochodów

jest udzielanie noclegów i prowadzenie działalności gastronomicznej, o tyle w sezonie zimowym znaczną część klientów stanowią osoby zainteresowane turystyką winiarską.

Przykład 4: region Villány-Siklós (Węgry)

Jednym z czołowych regionów uprawy winorośli na Węgrzech jest region nazywany Villány-Siklós, który leży na południe od miasta Pecz (Pecs, komitat Baranya). W 1995 r. na opisanym terenie wytyczona została 30-kilometrowa trasa wina, która łączy 10 miejscowości związanych z uprawą winorośli i wytwarzaniem wina i jest nazywana *Villány-Siklós Wine Route* (węg. *Villány-Siklós Borút*). Poza osobami zainteresowanymi winem i winiarstwem (np. rodzina Bock z miejscowości Villány uprawia winorośl i produkuje czerwone wina uznawane przez znawców za jedne z lepszych w Europie) region Villány-Siklós jest chętnie odwiedzany przez turystów udających się tranzytem do sąsiedniej Chorwacji, kuracjuszy wypoczywających w renomowanym uzdrowisku Harkány, osoby odwiedzające niedalekie pole bitwy pod Mohacsem oraz turystów zatrzymujących się w słynącym z zabytków Pecu. Wobec braku odpowiednich danych trudno ocenić ilu turystów odwiedza rocznie region Villány-Siklós, jednak można przyjąć, że jest ich co najmniej kilkadziesiąt tysięcy.

Ryc. 4. Zagospodarowanie turystyczne wsi Villány (Węgry)

Fig. 4. Tourist facilities at Villány village (Hungary)

Głównym ośrodkiem regionu jest wieś Villány, w której obok muzeum winiarstwa, są udostępnione turystom 4 piwnice, w których leżakuje wino. Poza tym w Villány znajduje się sklep z akcesoriami i pamiątkami winiarskimi, 24 specjalistyczne sklepy z winem oraz 26 miejsc degustacji. Resztę zagospodarowania turystycznego stanowią 3 placówki gastronomiczne oraz 23 obiekty noclegowe, w których łącznie znajduje się kilkadziesiąt pokoi (*Villány-Siklós wine route. Information catalogue*, Villány-Siklós Wine-Route Association, Siklós 2001).

Wnioski

Chociaż zbliżona do obecnej postaci *wine tourism* i pierwsze szlaki wina pojawiły się już w okresie przed II wojną światową, to jednak dopiero w ciągu ostatnich kilkunastu lat turystyka winiarska zdobyła uznanie nie tylko samych turystów, ale również przedsiębiorców – tych, którzy zajmują się uprawą winorośli i produkcją wina, a także tych którzy świadczą usługi turystyczne – i przedstawiciele władz lokalnych i regionalnych.

Mimo że można wyróżnić co najmniej dwa modele turystyki winiarskiej, w obu przypadkach ma ona: (a) wpływ na wzrost dochodów rolników-winiarzy i producentów wina, (b) pociąga za sobą rozwój usług turystycznych (głównie noclegowych i gastronomicznych) i usług towarzyszących, przez co korzystnie oddziałuje na rynek pracy (dostarcza nowych miejsc pracy), (c) poprawia wizerunek regionów (którym często groziła stagnacja lub nawet regres społeczno-gospodarczy), (d) sprzyja działaniom na rzecz zachowania krajobrazu kulturowego, tożsamości regionalnej/lokalnej itp., (e) ma pozytywny wpływ na upowszechnianie się wśród mieszkańców postaw proekologicznych i rozwijanie działalności na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego, jak również (f) sprzyja rozwijaniu rolnictwa ekologicznego. Ponieważ turystyka winiarska – która bardzo często polega na poruszaniu się tzw. szlakami wina – jest na ogół organizowana w niedużych grupach i uprawiające ją osoby często poruszają się pieszo lub na rowerach, można ją uznać za spełniającą wiele warunków stawianych przed tzw. turystyką zrównoważoną (ang. *sustainable tourism*), która z kolei powinna być traktowana jako podstawowa koncepcja aktywizacji turystycznej regionów wiejskich.

Literatura

Alentejo Wine Route, Rota dos vinhos do Alentejo, Support Office, Evora.

Bilj de H.J., *Biddenden vineyard & cider. Vineyard walks. Shops*. 1999, Bidden Vineyards Ltd., Biddenden.

Blij de H. J., 1983, *Wine: a geographic appreciation*. Rowman and Littlefield, Lanham.

Cambourne B., Hall C.M., Johnson G., Macionis N., Mitchell R., Sharples L., 2002, *The maturing wine tourism product: an international overview*. [W:] Hall C.M., Sharples L., Cambourne B., Macionis N. (red.), *Wine tourism around the world: development, management and markets*. Butterworth-Heinemann, Oxford-Amsterdam-Boston-London-New York-Paris-San Diego-San Francisco-Singapore-Sydney-Tokyo, 24-66.

Cambourne B., Macionis N., 2002, *Meeting the wine-maker: wine tourism product development in an emerging wine region*. [W:] Hall C.M., Sharples L., Cambourne B., Macionis N. (red.), *Wine tourism around the world: development, management and markets*. Butterworth-Heinemann, Oxford-Amsterdam-Boston-London-New York-Paris-San Diego-San Francisco-Singapore-Sydney-Tokyo, 81-101.

- Choisy C, 1996, *Le poids du tourisme viti-vinicole*. Espaces, 140, 30-33.
- Daniel V, 1994, *Le tourisme en espace rural*. Travaux et Innovations, 6, 37-40.
- Die Weinreben des Valpolicella*. Consorzio pe la tutela dei vini Valpolicella, Floriano.
- Durch Weinberge und antike Ortschaften*. Tourismusverband von Rovereto, Rovereto.
- Freyburg. Jahn- und Weinstadt an der Unstrat. Anerkannter Erholungsort*. Freyburger Fremdenverkehrsverein e.V., Freyburg.
- Frochot I, 2002, *Wine tourism in France: a paradox?* [W:] Hall C.M., Sharples L., Cambourne B., Macionis N. (red.), *Wine tourism around the world: development, management and markets*. Butterworth-Heinemann, Oxford-Amsterdam-Boston-London-New York-Paris-San Diego-San Francisco-Singapore-Sydney-Tokyo, 67-80.
- Hall C.M., Johnson G., Cambourne B., Macionis N., Mitchell R., Sharples L., 2002a, *Wine tourism: an introduction*. [W:] Hall C.M., Sharples L., Cambourne B., Macionis N. (red.), *Wine tourism around the world: development, management and markets*. Butterworth-Heinemann, Oxford-Amsterdam-Boston-London-New York-Paris-San Diego-San Francisco-Singapore-Sydney-Tokyo, 1-23.
- Hall C.M., Johnson G., Mitchell R., 2002b, *Wine tourism and regional development*. [W:] Hall C.M., Sharples L., Cambourne B., Macionis N. (red.), *Wine tourism around the world: development, management and markets*. Butterworth-Heinemann, Oxford-Amsterdam-Boston-London-New York-Paris-San Diego-San Francisco-Singapore-Sydney-Tokyo, 196-225.
- Ihre Urlaubsspezialisten... Weinreisen in Österreich... für Weinkultur*. Urlaubsspezialisten-Römerquelle-Vinoveritas Austria, Wien, 1999.
- Im Tal der roten Traube*. Touristik-Service Ahr, Rhein, Eifel e.V., Bad Neuenahr-Ahrweiler.
- Infos touristique bourgogne. Von der Kelter in den Keller 1998-1999*. Comité Régional du Tourisme de Bourgogne, Dijon.
- Inskip E., Kallenberger M, 1992, *An integrated approach to resort development. Six case studies*. World Tourism Organization, Madrid.
- La costa degli etruschi. A guide: the wines, oil, cooking, beaches and villages*. Azienda Promozione Turistica, Livorno.
- Lombardy wine D.O.C. roads*. Regione Lombardia (Direzione Generale Agricoltura, AS.CO.V.I.L.O., Milano, 2000.
- Macionis N., Cambourne B, 2002, *Towards a national wine tourism plan: wine tourism organizations and development in Australia*. [W:] Hall C.M., Sharples L., Cambourne B., Macionis N. (red.), *Wine tourism around the world: development, management and markets*. Butterworth-Heinemann, Oxford-Amsterdam-Boston-London-New York-Paris-San Diego-San Francisco-Singapore-Sydney-Tokyo, 226-252.
- Mitchell R., Hall C.M., McIntosh A, 2002, *Wine tourism and consumer behaviour*. [W:] Hall C.M., Sharples L., Cambourne B., Macionis N. (red.), *Wine tourism around the world: development, management and markets*. Butterworth-Heinemann, Oxford-Amsterdam-Boston-London-New York-Paris-San Diego-San Francisco-Singapore-Sydney-Tokyo, 115-135.
- On the Soave roads*. Associazione Strada del Vino Soave, Soave.
- Przeclawski K, 1979, *Socjologiczne problemy turystyki*. Instytut Wydawniczy CRZZ, Warszawa.
- Rota das vinhas de cister*. Gabinete Rota das Vinhas de Cister, Momenta da Beira.
- Rota de vinhos da Costa Azul*. Região de Turismo de Setubal, Setubal.
- Routas del Vino de La Rioja*. Gobierno de La Rioja, Logroño.
- Sansoni F. M, 1999, *Enogastronomia e tipicità. Vini prodotti e specialità dell' Appennino Emiliano Romagnolo*. Unione Appennino e Verde, Modena.
- Strada del Vino Monteregio di Massa Maritima*. Associazione Strada del Vino Monteregio di Massa Maritima, Massa Maritima.
- Telfer D.J, 2002, *The Northeast wine route: wine tourism in Ontario, Canada and New York State*. [W:] Hall C.M., Sharples L., Cambourne B., Macionis N. (red.), *Wine tourism around the world: development, management and markets*. Butterworth-Heinemann, Oxford-Amsterdam-Boston-London-New York-Paris-San Diego-San Francisco-Singapore-Sydney-Tokyo, 253-271.
- Tenterden Vineyard Park*. 1999, Tenterden.
- The Alsace wine route*. Conseil Interprofessionnel des Vins d'Alsace, Colmar.

- The Mikulov and Valtice viticultural educational routes.* South Moravia/The Czech Republic.
Urlaub am Weinbaurenhof. Viel Stoff für einen genussvollen Urlaub. 1999, Budnesverband „Urlaub am Baurenhof“, Wien.
- Villány-Siklós wine route. Information catalogue.* Villány-Siklós Wine-Route Association, Siklós, 2001.
- Wandering amid wines and castles.* 1992, Azienda Promozione Turistica, Rovereto.
- Wine regions in Hungary.* Tourinform, Budapest.
- Wine route in Lanzarote Island.* Consejo Regulador Denominacion de Origen.
- Zabráda Evropy. Katalog služeb 2001.* Česká republika/Jižní Morava.

Andrzej Kowalczyk

WINE ROUTES – A NEW FORM OF TOURIST STIMULATION OF RURAL AREAS

S u m m a r y

In recent years, wine tourism has enjoyed increasing popularity with tourists. Some authors emphasise the close relationship between wine tourism and regional and local development. Wine tourism affects not only the development of the local economy, but also reinforces the awareness of the area's unique geographical and cultural characteristics among the indigenous population (owing to efforts aimed at preserving the specific cultural landscape, observing traditions related to the growing, production, trade and consumption of wine, etc.). Two basic types of wine tourism can be distinguished: (1) European, and (2) American-Australian (which can also be found in South Africa). While the former pattern quite distinctly draws upon culture tourism, the focus of the latter is more on leisure, shopping, etc. What the two patterns have in common is active relaxation and keeping in touch with nature. The concept of wine routes is associated with wine tourism. Based on empirical research conducted in several European countries, nine types of wine routes have been identified; the role of the routes in the fostering of the local economy differs from type to type.